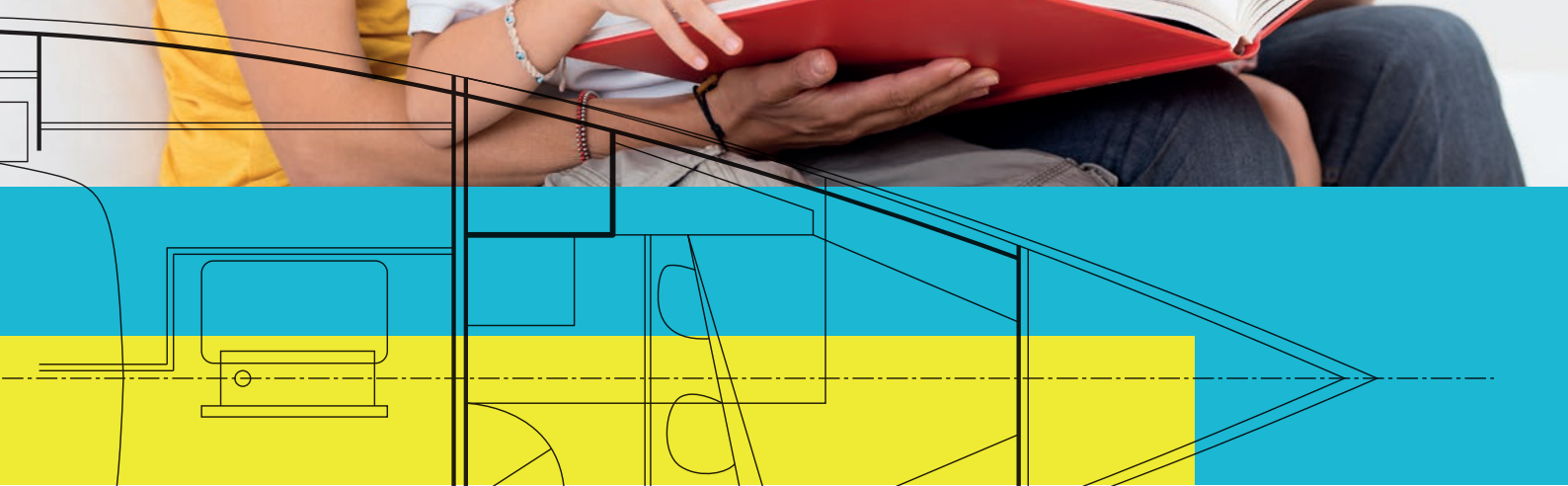

INFORMEEL ONDERWIJS

Een Dordtse verkenning

ONDER
WIJS
STAD
'15+'16

ONDER
WIJS
STAD
'15+'16

INFORMEEL ONDERWIJS

Een Dordtse verkenning

Opdrachtgever

gemeente Dordrecht

Onderzoekcentrum Drechtsteden

Susan van Oostrom-van der Meijden
Bart van der Aa

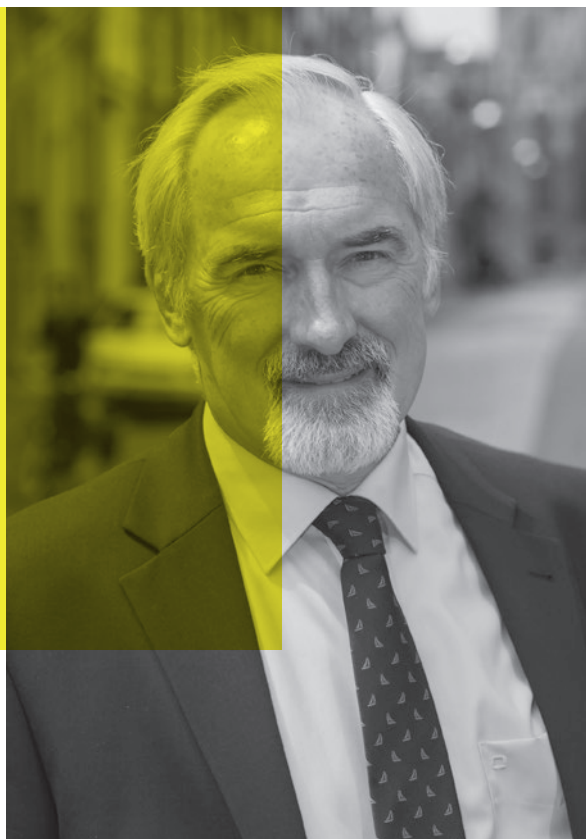
CAOP

Jo Scheeren
Zeki Arslan
Ineke van Nes
Rico Monasso

april 2016

Voorwoord

WETHOUDER BERT V D BURG

Met het thema 'Meer dan school' van de Nationale Onderwijsweek begin oktober werd informeel leren landelijk op de kaart gezet. Meer dan school roept twee associaties op. Ten eerste dat er meer geleerd wordt dan op school. Ten tweede spreekt het thema uit dat school ertoe doet. We weten dat informeel leren en school naast elkaar bestaan. De vraag is vooral hoe het informele onderwijs bijdraagt aan het formele leren en of we dat kunnen stimuleren om achterstanden in ontwikkeling te voorkomen, weg te werken of talenten sterker te laten ontwikkelen.

Bijzondere aandacht wil ik in dit voorwoord besteden aan de rol van ouders/verzorgers.

We kennen de gevoelige perioden in de ontwikkeling van een kind, waarop het kind open staat om een bepaalde functie te ontwikkelen. Het kind herhaalt en oefent met grote intensiteit tot het zich die nieuwe functie eigen heeft gemaakt. Gevoelige perioden treden op in een bepaalde fase van het leven en zijn begrensd. Krijgt het kind niet de kans zijn gevoelige perioden te benutten, dan is frustratie het gevolg. Op een later tijdstip kan het de functie nog wel ontwikkelen maar niet meer via zijn absorberende geest en meestal met meer moeite. Er zijn verschillende gevoelige perioden, zoals die voor orde, voor de ontwikkeling van de motoriek van hand en voet, voor de ontwikkeling van de zintuigen, voor het waarnemen van heel kleine dingen en die voor taal.

Thuis en op school dient men te weten dat die gevoelige perioden er zijn en wat het ontwikkelen van die functie stimuleert. Ik zou graag zien dat dit inzichtelijk gemaakt wordt voor ouders, zodat ze de

ontwikkeling kunnen stimuleren door bijvoorbeeld gerichte cadeautjes te kopen voor de verjaardagen van hun kinderen.

Op latere leeftijd als bij de jongere de behoefte ontstaat om geld te gaan verdienen, spelen bijbaantjes een belangrijke rol. Jongeren leren hier veel van. Ik denk dat het goed is om die ervaringen op school te gebruiken omdat ze kunnen helpen bij het maken van keuzes in het beroepsonderwijs. Dit onderzoek wil ons, zoals de voorbeelden hierboven laten zien, gericht leren kijken naar informeel leren en hoe we dat kunnen benutten voor het versterken van het formele leren.

De gemeente Dordrecht, Nationale Onderwijsstad in het schooljaar 2015/2016, heeft opdracht tot dit onderzoek gegeven. Ons eigen Onderzoekcentrum Drechtsteden (OCD) heeft samen met het CAOP het onderzoek uitgevoerd. Dank daarvoor.

Ik ga ervan uit dat de uitkomsten en aanbevelingen bijdragen aan het landelijk op de kaart zetten van het informeel onderwijs. Maar nog liever zie ik dat ze dit onderwijs zullen versterken, ook in relatie tot het formele onderwijs.

Bert van de Burgt
Onderwijswethouder van Dordrecht

INHOUD

Hoofdstuk 1 Wat is informeel onderwijs?	6
Hoofdstuk 2 Relatie informeel leren en onderwijs	12
Hoofdstuk 3 Dordtse initiatieven van informeel onderwijs	16
Hoofdstuk 4 Dordtse ouders aan het woord	20
Hoofdstuk 5 Stakeholders aan het woord	28
Hoofdstuk 6 Aanbevelingen	42
Bijlage 1	48
Bijlage 2	52

Hoofdstuk 1

WAT IS INFORMEEL ONDERWIJS?

CENTRAAL IN DEZE VERKENNING STAAT DE AARD, OMVANG EN BETEKENIS VAN INFORMEEL ONDERWIJS IN DORDRECHT. HET BETREFT EEN EERSTE, EXPLORATIEVE VERKENNING. NAAST DE VERSCHILLENDE INFORMELE ONDERWIJSACTIVITEITEN IN DE STAD, BRENGEN WE DE TOEGEVOEGDE WAARDE VAN INFORMEEL ONDERWIJS EN DE RELATIE MET INFORMEEL LEREN EN FORMEEL ONDERWIJS IN BEELD. WAT IS DE TOEGEVOEGDE WAARDE VAN INFORMEEL ONDERWIJS? HOE KAN DE RELATIE MET HET FORMEEL LEREN OP SCHOOL EN HET INFORMEEL LEREN THUIS VERSTERKT WORDEN? WELKE VORMEN VAN INFORMEEL ONDERWIJS WORDEN GEMIST? EN WELKE ROL HEEFT DE GEMEENTE IN DIT ALLES? U LEEST HET IN DEZE VERKENNING.

1.1 Een kwestie van definitie

Het begrip 'informeel onderwijs' staat niet op zichzelf. Verschillende begrippen lijken er veel op of overlappen er (deels) mee, maar vaak wordt er net iets anders mee bedoeld. We behandelen kort de belangrijkste begrippen om vervolgens te komen tot de door ons gehanteerde definitie van informeel onderwijs.

In het formele onderwijs wordt onderwijs georganiseerd en aangeboden door reguliere onderwijsinstellingen, zoals basisscholen, scholen voor het voortgezet onderwijs, ROC's en hogescholen. Als we spreken over 'informeel onderwijs' is het verleidelijk om hieronder te verstaan: "al het onderwijs dat buiten het formele onderwijs omgaat". Een eerste verkenning laat echter zien dat het niet zo eenvoudig ligt. Behalve informeel onderwijs worden in de literatuur ook andere leer- en onderwijsvormen genoemd:

- non-formeel leren
- informeel leren
- ervaringsleren
- schaduwonderwijs
- zelfstandig leren

Al meer dan tien jaar geleden gaf de Onderwijsraad (2003)¹ aan dat er geen duidelijke scheidslijn is tussen deze begrippen. Zo stelden zij dat "*de grenzen tussen de drie leercontexten - formeel, non-formeel, informeel - ... niet al te scherp [zijn] te trekken.*"

Ons streven is dan ook niet om een dergelijke scheidslijn aan te brengen. Maar we willen zo duidelijk mogelijk maken wat we in deze verkenning wél en níet onder informeel onderwijs verstaan.

¹) Onderwijsraad (2003). Leren in een kennissamenleving: Verkenning. Den Haag.

We laten een aantal begrippen de revue passeren.

Formeel onderwijs

Intentionele en systematische overdracht van kennis, vaardigheden en attitudes (doorgaans met de nadruk op kennis), waarbij een leraar als kennisoverdrager optreedt en lerenden kennisontvanger zijn; dit alles **binnen vaste, institutioneel gestructureerde grenzen van leeromgeving en tijd** (Onderwijsraad, 2003).

Non-formeel leren

Intentioneel georganiseerd, gestructureerd leren dat zich in **een ander institutioneel verband dan de school** afspeelt. Voorbeelden zijn te vinden in werkgerelateerd of ontplooiingsgericht leeraanbod, zoals in bedrijfsopleidingen en vormingswerk, en in sociale activeringsactiviteiten als klussenbus en zelfhulpgroepen (Onderwijsraad, 2003).

Informeel leren

De Onderwijsraad (2003) benadrukt dat informeel leren *“zich, min of meer **spontaan**, in contexten voordoet die niet expliciet rond leren georganiseerd zijn”*. Hierbij geven ze een aantal voorbeelden, zoals: *“proefondervindelijk ontdekken dat je huisdieren niet moet knippen, ruimtelijk inzicht krijgen door hinkelen of Nintendo, de beginselen van het koken meekrijgen bij het helpen in de keuken, bij groepsactiviteiten doorkrijgen wat wel en niet sociaal acceptabel is, beroepsvaardigheden verwerven door op de werkplek van anderen de kunst af te kijken.”*

Feitelijk stelt de Onderwijsraad het informeel leren gelijk aan het ervaringsleren. Kirschner et al (2012)² vullen dit aan met de leerervaringen van werknemers op het werk en loopbaanontwikkeling.

Schaduwonderwijs

Hiervan hebben we geen eenduidige definitie kunnen vinden. De omschrijving van Jedema et al (2014)³ maakt wel duidelijk wat we er zoal onder moeten verstaan. Namelijk: *“Bijles, huiswerkbegeleiding of een toetstraining, om achterstanden weg te werken, beter door te kunnen stromen naar het gewenste vervolgonderwijs of om te voorkomen dat een kind achterop raakt”*. Schaduwonderwijs richt zich dus op **specifieke doelgroepen**.

Definitie Informeel onderwijs

Wat verstaan wij in deze verkenning onder informeel onderwijs:

Alle georganiseerde activiteiten die plaatsvinden buiten het formele onderwijs, geïnitieerd door particulieren, (maatschappelijke) instellingen en organisaties, die erop gericht zijn de leerprestaties van kinderen en jongeren te verbeteren en die bijdragen aan de ontplooiing van hun talenten, met name op het gebied van taal, rekenen, beroepskwalificering en burgerschap⁴.

Met de term **onderwijs** wordt verwezen naar gelijke doelen als die het formeel onderwijs kent. Met de term **informeel** wordt verduidelijkt dat het leren plaatsvindt buiten het kader van het formele onderwijs. Dat sluit overigens niet uit dat informeel onderwijs ook in samenwerking met of zelfs door scholen wordt aangeboden. Bepalend is dat er sprake is van leren buiten het formele kader en de formele leertijd van het onderwijs. Informeel onderwijs heeft dus wel een grote overlap in leerdoelen met het reguliere onderwijs, maar is buiten het kader en de leertijd van het formele onderwijs vormgegeven. We beperken ons in deze verkenning tot kinderen en jongeren in de leeftijd van 0-23 jaar.

Hierbij plaatsen we twee kanttekeningen. Ten eerste, informeel onderwijs betekent niet dat het gratis is. Dat kan wel, of er is een geringe bijdrage, maar evengoed zijn er initiatieven waarvoor een (marktconforme) financiële bijdrage wordt gevraagd. Ten tweede, informeel onderwijs kent veelal specifieke doelgroepen, zoals achterstandsleerlingen of leerlingen die een hoger cijfer willen halen om voor een vervolgopleiding in aanmerking te kunnen komen.

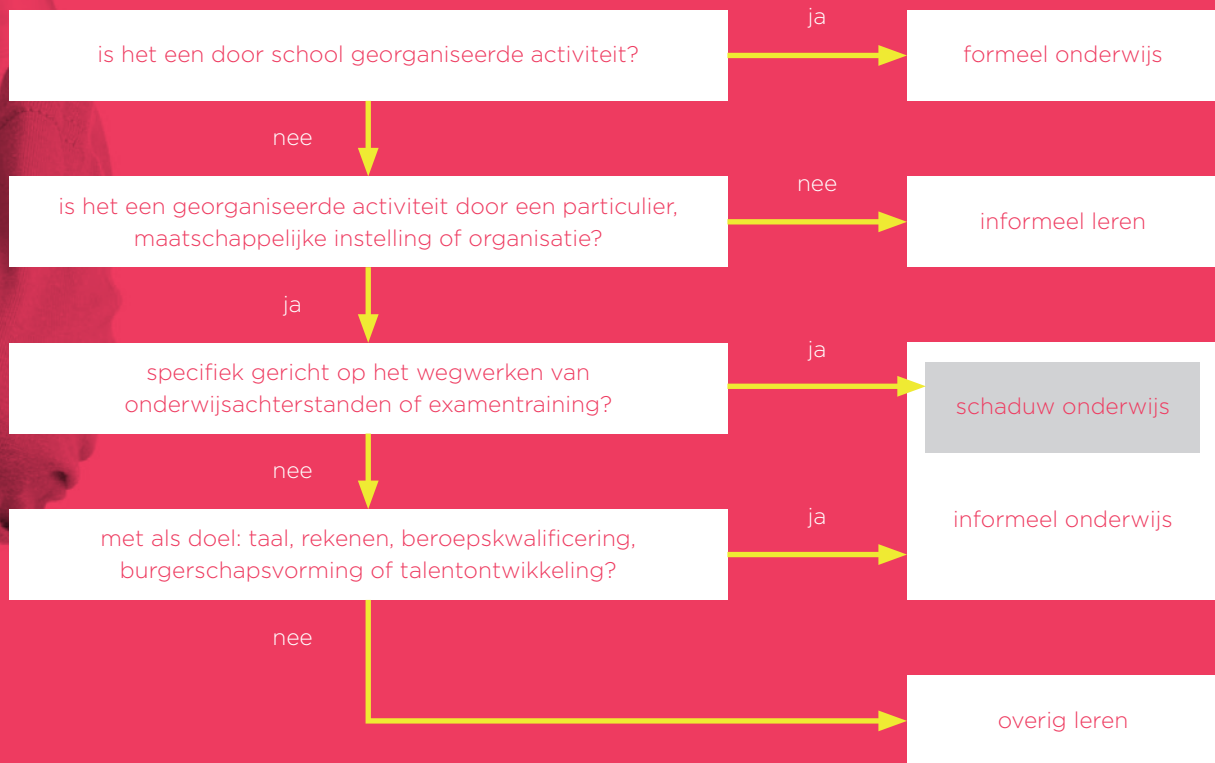
- 2) Kirschner, P. e.a. (2012). Informeel leren in Nederland: Deelname en kenmerken van mensen met een VMBO en MBO vooropleiding Heerlen: Open universiteit.
- 3) Jedema, K. e.a. (2014). Huiskamerpaper over schaduwonderwijs Den Haag: OCW.
- 4) Burgerschapsvorming gaat het om actief burgerschap en sociale integratie. Centraal daarbij staat het actief meedoen aan de samenleving, een deel van die samenleving te willen zijn en er een positieve bijdrage aan te leveren. De SLO (nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling) heeft drie domeinen van burgerschap uitgewerkt, die samen de kern van burgerschap vormen: 1. Democratie: een manier om verschillende opvattingen en belangen bij elkaar te brengen en op vreedzame wijze tot oplossingen te laten komen. 2. Participatie: het tonen van verantwoordelijkheid voor de eigen leefomgeving door er een bijdrage aan te leveren. 3. Identiteit: het eigen waardesysteem van waaruit iemand handelt in de publieke ruimte, zoals de school: wat is belangrijk genoeg om energie in te steken, welke idealen heeft iemand? (<http://www.slo.nl/primair/themas/burgerschap/>).

Om te beoordelen of een activiteit behoort tot het informele onderwijs, hanteren we het volgende stroomschema (figuur 1.1).

Hoewel we aan de voorkant hebben geprobeerd om het begrip informeel onderwijs in te kaderen, zijn we ons ervan bewust dat er altijd nog initiatieven en activiteiten zullen zijn waarvan het niet geheel duidelijk is of ze onder informeel onderwijs moeten worden geschaard.

Figuur 1.1 Globaal stroomschema informeel onderwijs

Hoofdstuk 2

RELATIE INFORMEEL LEREN EN ONDERWIJS

VOORDAT WE INGAAN OP DE AARD, OMVANG EN BETEKENIS VAN INFORMEEL ONDERWIJS ZOOMEN WE IN DIT HOOFDSTUK KORT IN OP DE RELATIE TUSSEN INFORMEEL LEREN, INFORMEEL ONDERWIJS EN FORMEEL ONDERWIJS.

HET INFORMEEL ONDERWIJS STAAT TEN DIENSTE VAN HET INFORMEEL LEREN THUIS EN HET FORMELE ONDERWIJS OP SCHOOL: INFORMEEL ONDERWIJS BIEDT ZOWEL OUDERS ALS DE SCHOOL ONDERSTEUNING BIJ HET VERBETEREN VAN DE PRESTATIES VAN KINDEREN EN JONGEREN EN HET ONTWIKKELEN VAN HUN TALENTEN.

2.1 Kennis wordt ook buiten het formele onderwijs verworven

Leren c.q. onderwijs wordt vaak direct geassocieerd met formeel onderwijs en minder met informeel leren en informeel onderwijs. Ook blijkt dat leren vaak alleen wordt geassocieerd met het schoolse leren: leren doe je om een diploma te behalen. De bewustwording dat leren doorlopend plaatsvindt, is belangrijk. Kinderen en jongeren brengen de meeste tijd door in de eigen sociale omgeving, en gemiddeld slechts 25 uur per week op school. Het is daarom van belang dat het onderwijs zich ook richt op informeel leren en informeel onderwijs. Kennis wordt veelal buiten het formele onderwijs verworven. De opbrengsten daarvan kunnen aanzienlijk worden vergroot door de talentontplooiing van kinderen en jongeren met informeel leren en informeel onderwijs te bevorderen.⁵

De sterke nadruk op het formele onderwijs wordt vaak verklaard door het traditioneel gericht zijn door de onderwijswereld op meetbare, cijfermatige, maar niet altijd valide uitkomsten.⁶ De meetbaarheid van het resultaat bij informeel leren en informeel onderwijs is vooralsnog gering. De Onderwijsraad heeft al veel eerder gepleit voor meer onderzoek naar de omvang en de opbrengsten van informeel leren en informeel onderwijs. Daarbij wordt opgemerkt dat het, vanwege het ontbreken van de juiste instrumenten, niet eenvoudig is de omvang en de opbrengsten van informeel leren en informeel onderwijs in kaart te brengen.⁷

6) Scheeren J., Van Dijk M. (2011). Een leven lang leren door leerlingen en leraren in Nederland. Den Haag: SBO.

7) De Lange, J. De kracht van verwondering en nieuwsgierigheid en informeel leren (en hoe formeel leren hiervan kan profiteren).

8) Onderwijsraad (2003), Werk maken van een leven lang leren, Den Haag.

2.2 Informeel leren en ouderbetrokkenheid

Bij het formele onderwijs wordt momenteel de ouderbetrokkenheid sterk gestimuleerd. Het beeld is dat een goede samenwerking tussen ouders en school de leerprestaties van kinderen en jongeren bevordert en kan bijdragen aan het terugdringen van ongelijke kansen in het formele onderwijs. Maar uit onderzoek blijkt dat het effect van ouderbetrokkenheid op school minder groot is dan het effect van wat ouders thuis kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van hun kinderen.⁸ Bij het informeel leren van kinderen en jongeren buiten school wordt dus een grote rol toegedicht aan ouders. Ouders kunnen in interactie met hun kinderen en jongeren een grote bijdrage leveren aan informeel leren. Daarom is van belang om vooral de ouderbetrokkenheid thuis te bevorderen.

Onderzoek van Jungbluth⁹ laat zien dat de meeste ouders hun kinderen motiveren en ondersteunen bij het leren. Maar meer georganiseerde vormen van leerondersteuning thuis, zoals huiswerkhulp of extra lesgeven, komen minder vaak voor.

8) Bakker J., Denessen, E., Dennissen, M., Oolbekkink-Marchand, H. (2013), *Leraren en ouderbetrokkenheid*. Nijmegen: Radboud Universiteit.

9) Jungbluth, P. (2012) *Eindopbrengsten van basisscholen in Zuid-Limburg 2009 t/m 2012*. Maastricht: Maastricht University.

2.3 Ontbrekende ouderbetrokkenheid

Er zijn veel ouders die deze ondersteuning niet kunnen bieden, bijvoorbeeld door een laag opleidingsniveau, het niet of onvoldoende beheersen van de Nederlandse taal en het onvoldoende aandacht (kunnen) schenken aan de eigen kinderen. Deze kinderen en jongeren hebben dus onvoldoende mogelijkheden om een beroep te doen op ondersteuning in huiselijke kring, onder meer bij rekenen, taal, pedagogische ontwikkeling en burgerschap. Hierdoor wordt een steeds grotere claim gelegd bij het formele onderwijs. Het formele onderwijs heeft soms moeite om onderwijs op maat te geven en die ondersteuning te bieden die dit gebrek aan ondersteuning thuis kan compenseren.

2.4 De relatie informeel onderwijs en formeel onderwijs

Het formeel onderwijs kan extra hulp goed gebruiken om achterstanden bij kinderen en jongeren in te halen. Informeel onderwijs initiatieven kunnen dan een belangrijke rol vervullen. Door de inzet van informeel onderwijs kan ook de talentreserve van kinderen optimaal worden benut.

Daar waar het informeel leren thuis of formeel leren op school tekort schiet, kan het informele onderwijs een mooie aanvulling zijn. Gemeenten, particuliere fondsen, werkgevers, zelforganisaties, stichtingen, educatieve centra, religieuze instellingen, particulieren en verenigingen nemen initiatieven om door middel van buitenschoolse leeractiviteiten een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van kinderen en jongeren en vaak ook het inhalen van achterstanden.

Een goede samenwerking tussen scholen en initiatieven van informeel onderwijs zorgt voor een betere prestatie van de deelnemende kinderen en jongeren. De samenwerking tussen beide vormen van onderwijs zorgt voor een betere toegankelijkheid van het onderwijs, een betere aansluiting op elkaar en verhoogt de kwaliteit. De eigenheid van zowel het informeel als het formeel onderwijs vraagt om maatwerk bij de samenwerking. Een gezamenlijke inspanning van scholen en de initiatiefnemers van informeel onderwijs is cruciaal om de leerprestaties van kinderen en jongeren te verbeteren. Dit is vooral urgent bij kinderen en jongeren met leerachterstand.

Hoofdstuk 3

DORDTSE INITIATIEVEN VAN INFORMEEL ONDERWIJS

OM DE DORDTSE INITIATIEVEN OP HET GEBIED VAN INFORMEEL ONDERWIJS IN KAART TE KUNNEN BRENGEN, ZIJN WE OP ZOEK GEGAAN NAAR BURGERINITIATIEVEN EN (MAATSCHAPPELIJKE) INSTELLINGEN OF ORGANISATIES DIE DEZE ACTIVITEITEN AANBIEDEN. ER WAS GEEN OVERZICHT VOORHANDEN VAN INITIATIEVEN. HET BETREFT DAN OOK EEN EERSTE INVENTARISATIE IN DORDRECHT.

Het aanbod van informeel onderwijs in Dordrecht richt zich volgens de ondervraagden op alle leeftijdsgroepen van kinderen en jongeren. De ene helft van het aanbod is voor iedereen toegankelijk, de andere helft richt zich op specifieke doelgroepen. Onderscheiden doelgroepen zijn: kinderen met een onderwijsachterstand, kinderen met een specifieke etnische achtergrond, kinderen met een specifieke ondersteuningsbehoefte, kinderen van cliënten van sociale wijkteams en jongeren met een afstand tot de arbeidsmarkt.

3.1 Een eerste inventarisatie

Uit de opgehaalde informatie ontstaat het beeld dat in Dordrecht het aanbod van informeel onderwijs voor een belangrijk deel verloopt via **huiswerkbegeleiding**. Door stakeholders en ouders in het bewonerspanel genoemde organisaties:

Huiswerkbegeleiding

- Damiate Bolwerk
- Leerkring
- Studiekring Dordrecht
- De Buitenwacht
- Instituut Kranenburg
- Instituut Schenkel
- Einstein
- Singel
- Palet
- www.studentplus.nl (niet specifiek Dordts)
- Fazilet
- Sociaal Team Krispijn
- Buurthuis Krispijn
- Witsen-Eliashuiswerkbegeleiding (JDW gymnasium)
- Eenhoog-achter
- Studiekring bij s.v. Oranje Wit
- Diverse particuliere aanbieders (zoals oud-docenten)

Daarnaast zijn er diverse stichtingen en (maatschappelijke) organisaties, evenals enkele particuliere partijen, die op de een of andere wijze informeel onderwijs aanbieden. De genoemde aanbieders hebben we gerangschikt naar thema:

Leerachterstand en -ondersteuning

- Playing for success
- Seda, onderwijs en ondersteuning op islamitische grondslag

(Voor)lezen

- Stichting Voorlezen (Voorleesexpress)
- Humanitas (voorlezen)
- Voorleesochtenden bij bakker Nobel aan de Grotekerksbuurt
- Bibliotheek A tot Z
- Stichting H3O

Cultuur

- Stichting ToBe (muziek, dans)
- Stichting Petje Af op zondag (niet specifiek Dordts)
- Stichting Nida

Buitenlandse talen

- First class English

Natuur- en milieu

- Natuur- en milieucentrum Weizigt
- Bezoekerscentrum Biesbosch
- IVN Dordrecht

Sport, bewegen

- Speeltuin Wielwijk

Religie

- Meerdere kerken, zoals Julianakerk in Krispijn, Ontmoetingskerk, Open Hof Kerk, Andreaskerk en Moskeeën

Talentontwikkeling

- R-newt Dordrecht (Contour de Twern)
- Move Academy
- Indus, zoals rots- en watertraining, vergroten assertiviteit
- De Waterschoot
- Buurtvaders Krispijn
- Particuliere aanbieders remedial teaching
- De Workshop door Ivan Smitter en Jan- Dirk Costeris voor verkleinen van de afstand tot de arbeidsmarkt
- Particuliere aanbieders van logopedie

Overig

- De Zomerondernemer Drechtsteden van de Stichting The New Entrepreneur om jongeren kennis te laten maken met het ondernemerschap
- WolkenTV, voor het filmen en monteren

Hoofdstuk 4

DORDTSE OUDERS AAN HET WOORD

IN DIT HOOFDSTUK SCHETSEN WE EEN BEELD VANUIT HET PERSPECTIEF VAN OUDERS OVER INFORMEEL LEREN, INFORMEEL ONDERWIJS EN FORMEEL ONDERWIJS IN DORDRECHT. WAT DOEN ZIJ ZOAL THUIS MET HUN KINDEREN? VOLGEN DORDTSE KINDEREN INFORMEEL ONDERWIJS? WAT IS VOLGENS OUDERS DE TOEGEVOEGDE WAARDE HIERVAN? EN WELKE ACTIVITEITEN MISSEN ZIJ?

Om de verschillende Dordtse initiatieven van informeel onderwijs in beeld te krijgen, hebben we twee vragenlijsten uitgezet: één onder lokale stakeholders (beleidsmedewerkers gemeenten, onderwijs, peuterspeelzalen, kinderopvang en diverse platforms en belangenorganisaties) en één onder ouders/verzorgers met thuiswonende kinderen t/m 23 jaar.

De vragenlijst is ingevuld door ruim 800 Dordtenaren uit het OCD bewonerspanel. Dit is geen volledig representatieve steekproef onder de totale bevolking van Dordrecht, waardoor de uitkomsten indicatief zijn. Voor het maken van een eerste inventarisatie is dat geen probleem. In totaal 270 panelleden hebben een of meerdere thuiswonende kinderen jonger dan 24 jaar die naar school gaan. We benadrukken dat de genoemde percentages gaan over het aandeel ouders met één of meer kinderen. Het gaat dus niet om het aandeel kinderen.

4.1 Informeel leren

De term Educatief partnerschap is geïntroduceerd om de samenwerking tussen school en ouders te beschrijven en daarbij ook de gemeente te betrekken. Ouders worden actief betrokken bij het onderwijs en de zorg voor hun kind. Er wordt grote waarde gehecht aan de ondersteuning die ouders bieden bij het leren. Dat geldt niet alleen voor jongere kinderen, maar ook voor oudere kinderen en jongvolwassenen, bijvoorbeeld wanneer zij zich oriënteren op hun loopbaan en beroepskeuze. Hoe is dit in Dordrecht?

In Dordrecht onderneemt het merendeel van de ouders/verzorgers, in totaal vier op de vijf, thuis activiteiten die gerekend worden tot informeel leren. Zo geeft de helft aan wel eens te helpen bij het maken van huiswerk, samen spelletjes te spelen of voor te lezen dan wel samen te lezen (figuur 4.1).

Toch is er ook een redelijk grote groep ouders/verzorgers die aangeeft niets aan informeel leren te doen, namelijk één op de vijf. Dit zijn voornamelijk ouders van kinderen die de basisschool hebben verlaten. Als we uitsluitend kijken naar ouders met een kind op de basisschool, dan blijkt dat minder dan 2% aan informele leeractiviteiten doet met hun kinderen.

Uit onze analyse blijkt dat de helft van de basisschoolkinderen die niet informeel leren met hun ouders, wel informeel onderwijs volgt. Andersom geldt dat drie kwart van de ouders waarvan het kind geen informeel onderwijs krijgt, wél op een informele wijze met het eigen kind leren. Het informele leren en het informeel onderwijs vullen elkaar hier goed aan.

Figuur 4.1 Informeel leren in Dordrecht

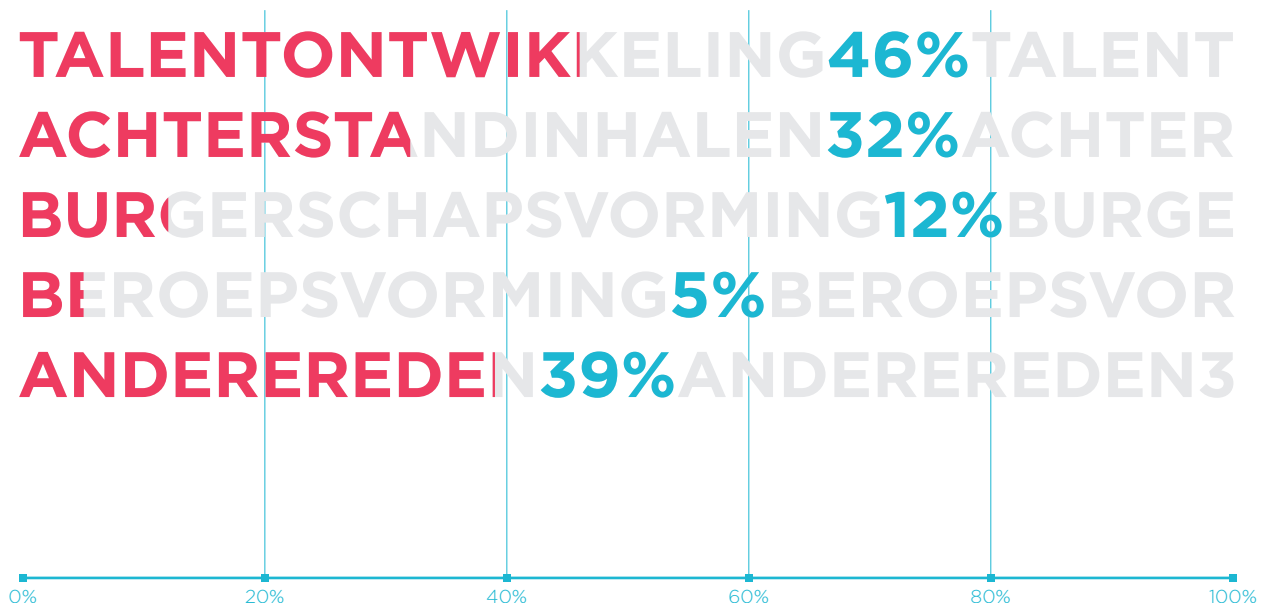

4.2 De toegevoegde waarde van informeel onderwijs

Om welke reden besluiten ouders/verzorgers hun kind(eren) informeel onderwijs te laten volgen? Wat is volgens hen het belang van informeel onderwijs? Figuur 4.2 laat zien dat ouders/verzorgers in de eerste plaats kiezen voor informeel onderwijs om de talenten van hun kind(eren) verder te laten ontwikkelen (46%). Ook wordt met informeel onderwijs vaak (32%) geprobeerd om onderwijsachterstand in te halen.

Burgerschapsvorming (het kunnen meedoen in de maatschappij) en beroepsvorming spelen veel minder vaak een rol. De andere redenen zijn zeer divers, variërend van het plezier dat de kinderen eraan hebben tot medische problemen (dyslexie, dyscalculie).

Figuur 4.2 Reden voor deelname informeel onderwijs

Toelichting: % ouders/verzorgers wiens kinderen informeel onderwijs volgen

Bijna driekwart van de ouders/verzorgers geeft aan dat het informele onderwijs ook echt bijdraagt aan de prestaties van het kind. De rest geeft aan dit niet zo goed te weten. Vooral ouders/verzorgers die hun kind(eren) naar het informeel onderwijs laten gaan om hun talenten te ontwikkelen, blijken niet te weten of de prestaties vooruit gaan.

4.3 Deelname aan informeel onderwijs

In het onderzoek onder het Bewonerspanel van Dordrecht geven drie op de tien ouders/verzorgers aan dat (minimaal één van) hun kind(eren) een vorm van informeel onderwijs volgt. Het grootste deel van de Dordtse jeugd t/m 23 jaar volgt dus geen informeel onderwijs.

Van de kinderen die informeel onderwijs volgen, krijgt een derde huiswerkbegeleiding, een derde deel doet activiteiten als knutselen, tekenen of muziek en een derde doet andere activiteiten gericht op talentontwikkeling. Hierbij wordt voornamelijk genoemd: cursussen bij ToBe en muziek- en danslessen. Onder het kopje 'iets anders' worden ook activiteiten genoemd, die we niet als informeel onderwijs beschouwen, of wat tot het grijze gebied behoort. Denk hierbij aan: sporten, zwemles, scouting en logopedie. Daar staat tegenover dat 7 op de 10 ouders aangeven dat hun kind buitenshuis geen activiteiten volgt waarbij het accent ligt op leren. Zij doen dus niet aan informeel onderwijs.

Zo'n driekwart van de ouders waarvan het kind informeel onderwijs volgt, is op eigen initiatief naar het informeel onderwijs gegaan; een kwart is door de basisschool of de middelbare school gestuurd.

Figuur 4.3 Deelname informeel onderwijs

Toelichting: % van ouders/verzorgers met één of meerdere thuiswonende, schoolgaande kinderen jonger dan 24 jaar

4.4 Gemiste activiteiten

Welke informele leeractiviteiten mist men in Dordrecht nog, buiten het formeel onderwijs? Deze vraag is door ruim 100 leden van het Bewonerspanel ingevuld.

Wat valt op? Enerzijds zien we dat er activiteiten worden genoemd, die al wel in Dordrecht worden aangeboden. Denk aan een voorleesorganisatie, natuur- en milieueducatie en de zomerschool. Dit duidt erop dat niet al het informeel onderwijs bij iedereen even goed bekend is.

Andere activiteiten die door de ouders uit het bewonerspanel worden genoemd zijn:

- gratis of gesubsidieerde huiswerkbegeleiding voor gezinnen met lage inkomens;
- extra begeleiding voor hoogbegaafden;
- (sport)activiteiten voor kinderen met gedragsstoornissen en beperkingen;
- buitenschoolse activiteiten voor jongeren met tussenuren;
- de volksuniversiteit;
- het meer beschikbaar zijn van buurthuizen;
- begeleiding bij de beroepskeuze.

4.5 Aansluiting met formeel onderwijs

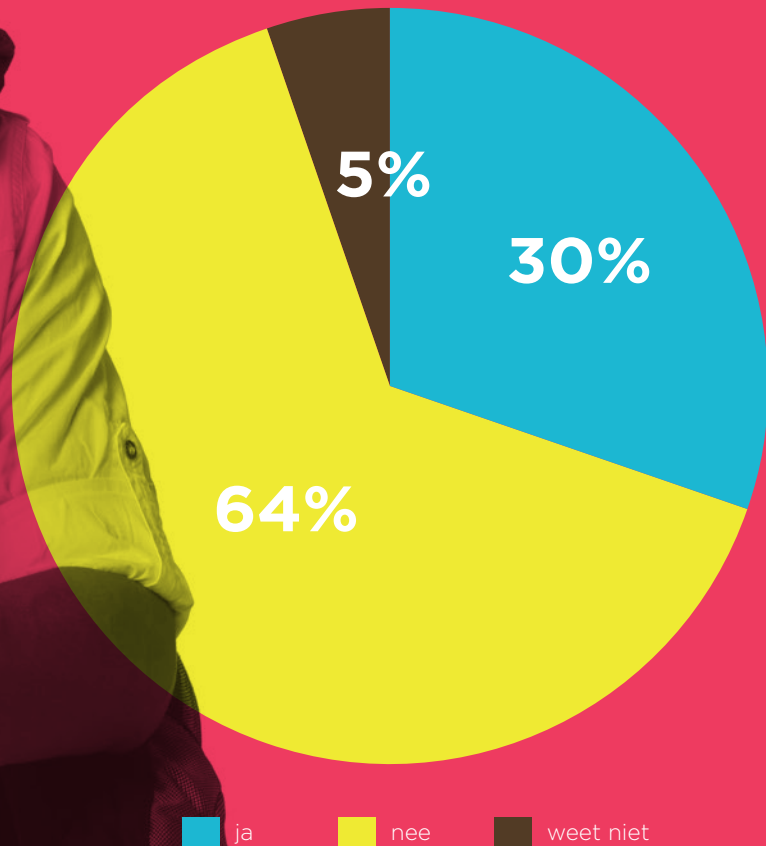
In deze verkenning is de aansluiting van het formele onderwijs op het informeel onderwijs een aandachtspunt. Hoe kan het formeel onderwijs beter aansluiten op de informele leeractiviteiten en de ambities, ontwikkelingen en leercultuur van jongeren?

De meerderheid van de ouders geeft aan dat er volgens hen geen contact is tussen de school en de aanbieder van het informele onderwijs (figuur 4.4). Drie op de tien ouders geven aan dat dat contact er wel is.

Iets meer dan de helft van de bevroegde stakeholders verwijst de kinderen/jongeren zelf wel eens door naar het informeel onderwijs. De stakeholders die hen doorverwijzen hebben dan ook allemaal wel eens, of zelfs regelmatig, contact met de particulieren, stichtingen en (maatschappelijke) organisaties die het informeel onderwijs aanbieden.

Figuur 4.4 Contact tussen school en aanbieder van informeel onderwijs

Hoofdstuk 5

STAKE- HOLDERS AAN HET WOORD

DE BEVINDINGEN IN DEZE VERKENNING ZIJN GEBASEERD OP EEN REEKS INTERVIEWS MET DE INITIATIEVEN VAN INFORMEEL ONDERWIJS EN HET FORMEEL ONDERWIJS IN DE GEMEENTE. DAARNAAST ZIJN DE BIJDRAGEN VAN DE DEELNEMERS AAN EEN SYMPOSIUM, IN DE VORM VAN PLENAIRE - EN THEMABIJEENKOMSTEN, MEEGENOMEN BIJ HET FORMULEREN VAN DE BEVINDINGEN. INDIEN RELEVANT IS DE DORDTSE VERKENNING AANGEVULD MET INFORMATIE OVER LANDELIJKE INITIATIEVEN EN WETENSCHAPPELIJKE INBRENG, DIE EVENEENS IN HET KADER VAN DEZE VERKENNING ZIJN BEVRAAGD.¹⁰

5.1 De toegevoegde waarde van informeel onderwijs

Naast ouders hebben we ook stakeholders gevraagd naar de toegevoegde waarde van informeel onderwijs.

"Het informeel onderwijs staat ten dienste van het informeel leren thuis en het formele onderwijs op school: de prestaties van kinderen en jongeren zouden moeten verbeteren, talenten moeten worden ontwikkeld"

Kinderen en jongeren leren uiteenlopende dingen tijdens het informeel onderwijs. Dit varieert van het inhalen van onderwijsachterstanden (bijvoorbeeld taal en rekenen) tot ondersteuning bij het verkrijgen van een baan en het kunnen meedoen in de maatschappij. Van het opdoen van sociale en culturele vaardigheden tot het maken van huiswerk. De helft van de bevroegde stakeholders in Dordrecht

geeft aan dat het informeel onderwijs erop gericht is om de talenten te ontwikkelen. En bijna alle stakeholders zijn van mening dat de leerprestaties van de jongeren hierdoor omhoog gaan.

Informeel onderwijs kan verschillende functies hebben met een toegevoegde waarde aan het formeel onderwijs:

- Het kan tot doel hebben om achterstanden weg te nemen, bijvoorbeeld op het gebied van taal of rekenen.
- Het kan als een verrijking of aanvulling op het formele onderwijs functioneren door het buitenschoolse karakter, door het behandelen van of verdiepen in onderwerpen die op school niet of weinig aan bod komen en door ontwikkeling van talenten die niet 'schools' zijn.
- Het kan bijdragen aan verandering en vernieuwing van het formele onderwijs.

¹⁰) zie bijlage 2 voor de bevroegde Dordtse, landelijke en wetenschappelijke partijen.

5.2 Kenmerken van informeel onderwijs

Kleinschalig aanbod

Kenmerkend voor informeel onderwijs is, dat het vaak kleinschalige initiatieven betreft op wijk- of buurniveau. Ook wanneer initiatieven een hele stad bestrijken is het bereik van de doelgroepen doorgaans kleinschalig. Vaak gaat het om 40-70 kinderen of jongeren per jaar. Veelal drijven de initiatieven op vrijwilligers en beperken de initiatieven zich tot realistische doelstellingen, haalbare werkvormen en behapbare aantallen kinderen en jongeren.

Versnipperd, grote variatie, groot bereik

Er is sprake van een versnipperd aanbod en een grote variatie in het aanbod. De vele initiatieven hebben samen wel een groot bereik. Volgens een eerste inventarisatie gaat het in Dordrecht alleen al om rond de 40 initiatieven op terreinen als huiswerkbegeleiding, leerachterstand en ondersteuning, cultuur, vreemde talen, natuur en milieu, religie, talentontwikkeling, sport en bewegen en ondernemerschap.

Gedrevenheid

Uit de interviews zelf - en gedurende de interviews - valt de passie op, de gedrevenheid waarmee initiatiefnemers en anderen aan het werk zijn om hun initiatief te laten slagen. Vaak komt dit voort uit een duidelijke missie, soms gebaseerd op eigen ervaringen (bijvoorbeeld met voorlezen) of op geconstateerde noden bij verschillende

doelgroepen. Zo zijn er veel initiatieven ontstaan vanuit de publieke omgeving c.q. burgers die zich, naast de ouders en scholen, ontfermen over de (pedagogische) ontwikkeling van kinderen en jongeren.

“Het formeel onderwijs houdt te veel vast aan regeltjes. Dat veroorzaakt uitval die niet nodig is. Het onderwijs gaat het gesprek te weinig aan met de leerling; wat is de behoefte van de leerling? Er is achterstand, maar door een toets in te voeren gaat een leerling niet beter rekenen.”

Laagdrempelig

Veel van de initiatieven zijn laagdrempelig. Er is veel contact met de kinderen en de initiatieven krijgen een beeld van de leefomgeving van de kinderen en jongeren. Er is ook veel contact met de leefomgeving van deze kinderen en jongeren, vooral met de ouders.

“De ouderbetrokkenheid neemt door informeel onderwijs toe. Door de ontwikkeling van de kinderen wordt stiekem gewerkt aan de ontwikkeling van de ouders.”

5.3 Doelen van het informeel onderwijs

Wegwerken achterstanden en talentontwikkeling

Bij veel initiatieven staat het wegwerken van achterstanden voorop door 'extra' te leren. In feite wordt de reguliere schooltijd verlengd.

“Informeel onderwijs kan een middel zijn om achterstanden tegen te gaan, maar kan ook helpen om kinderen die geen achterstand hebben (dus ook niet in aanmerking komen voor extra middelen uit (zorg- of) onderwijsachterstandenbeleid net dat duwtje te geven waardoor ze een hoger niveau halen.”

Ook talentontwikkeling wordt vaak door de initiatiefnemers genoemd. Het bevorderen van het onderbenutte talentpotentieel van kinderen en jongeren.

“Een aantal competenties krijgen sommige kinderen niet mee. Dit betekent dat er een enorme achterstand is in te halen. Dat redt de school niet in 940 uur. Informeel onderwijs is dus cruciaal voor de ontwikkeling van het kind.

Vroeger was de trend dat kinderen taalachterstand hadden t.o.v. het Nederlands, nu hebben ze zowel achterstand in het Nederlands als in de moedertaal.”

Aanvullende doelen

De initiatieven vervullen mede door de laagdrempeligheid ook andere functies en doelen:

- Leren leren. Veel kinderen met een leerachterstand weten niet goed hoe ze moeten leren. Wanneer positieve ervaringen uitblijven is er vaak sprake van onzekerheid, faalangst, weinig zelfvertrouwen en stress. Allerlei factoren die het leren belemmeren. Veel initiatieven zijn in de praktijk bezig met leren leren. Het aanleren van zelfvertrouwen, hoe er geleerd kan worden, het opdoen van positieve ervaringen en het laten zien dat leren niet een noodzakelijk kwaad is maar ook leuk kan zijn. De initiatieven hebben daarmee invloed op het willen en kunnen leren gedurende het leven.
- Ook hebben de initiatieven vaak een emancipatorische, socialiserende en burgerschapsvormende functie voor het kind en de jongere, maar ook voor de directe leefomgeving daarvan. Initiatieven hebben zicht op de dagelijkse leefomgeving van het kind of de jongere en contact met deze leefomgeving.

Het kind is geen geïsoleerde identiteit die alleen op school dient te functioneren, maar ook in het dagelijks leven. Daar dienen de randvoorwaarden dusdanig te zijn dat het kind kan functioneren. Ondanks dat de invloed niet overschat mag worden hebben initiatieven ook daar invloed op. Via de kinderen maar ook in rechtstreeks contact kunnen de initiatieven een emancipatorische, socialiserende en burgerschapsvormende functie uitoefenen in de gezinnen en de leefomgeving van de kinderen. Soms resulteert dit ook in belangenbehartiging bij instanties en een doorverwijzende functie bij problematieken in het gezin en de leefomgeving.

“Het formeel onderwijs laat een deel van de sociale ontwikkeling liggen. Informeel onderwijs moet zich daarop richten en kan een impuls geven op buurtniveau. De sociale infrastructuur rond de school is minder aanwezig dan in het verleden”

- Informeel onderwijs draagt bij aan structuur en discipline van kinderen en jongeren om zelfstandig te kunnen leren.
- Kinderen hebben thuis niet altijd de rust, ruimte en faciliteiten om goed te kunnen leren. Informeel onderwijs voorziet in deze behoefte.
- Naast de bovenstaande doelen komen doelen voor die gaan over ontwikkeling op specifieke terreinen zoals natuur- en milieueducatie en religie.

Bijvangsten informeel onderwijs

Informeel onderwijs zorgt voor nieuwe hulpstructuren. De betrokkenheid vanuit de samenleving bij informeel onderwijsinitiatieven bevordert nieuwe verbanden, netwerkvorming en sociale cohesie in de leefomgeving van kinderen en jongeren. Voor kinderen en jongeren ontstaat een hulpstructuur en een leefomgeving die de pedagogische en sociale ontwikkeling bevordert.

5.4 Samenwerking in Dordrecht

“De meeste initiatieven zijn bereid tot samenwerking, zowel onderling als met scholen”

Samenwerking tussen initiatieven van informeel onderwijs

De eigen identiteit staat voorop bij de initiatieven van informeel onderwijs, maar daarmee isoleren de meeste initiatieven zich niet. Uit de interviews, zowel in Dordrecht als landelijk, blijkt een grote bereidheid om samen te werken met andere initiatieven en informele netwerken aan te gaan. De geïnterviewden vinden dat de samenwerking tussen initiatieven verder uitgebouwd kan worden.

In praktijk wordt er ook daadwerkelijk samengewerkt.

- Een voorbeeld is de afstemming tussen de Bibliotheek aan Zet en de Voorleesexpress in Dordrecht. Daar waar de dienstverlening van de Bibliotheek op scholen eindigt, start de Voorleesexpress die voorleest bij ouders thuis. Dordtse initiatieven werken samen en maken gebruik van diensten en instrumenten van landelijke organisaties zoals de Stichting Lezen & Schrijven en de landelijke initiatiefnemers van de Voorleesexpress.
- In het kader van het bestrijden van laaggeletterdheid is er een structurele samenwerking tussen 26 zeer diverse organisaties (gemeenten, bibliotheek, welzijnswerk, ziekenhuis, scholen en vele informeel onderwijs initiatieven) in het Bondgenootschap voor laaggeletterdheid Drechtsteden. Zij hebben een convenant ondertekend waarin men de inspanningsverplichting aangaat om activiteiten te ontplooiën om laaggeletterdheid tegen te gaan.

Samenwerking tussen initiatieven van informeel onderwijs en formeel onderwijs

De bereidheid van de informeel onderwijs initiatieven om samen te werken met scholen is groot. Sommige initiatieven zien dit als een noodzakelijke voorwaarde om echt succesvol te zijn. Het gaat dan om het herkennen van achterstanden bij kinderen en jongeren door leerkrachten en mogelijke doorverwijzing vanuit de scholen naar informeel onderwijs; om het goed laten aansluiten van lesmateriaal en onderling uitwisselen van ervaringen met de betreffende kinderen en

jongeren; om een goed vervolg op school wanneer informele onderwijsactiviteiten eindigen.

Hoewel sommige scholen de samenwerking aangaan met het informeel onderwijs, zijn de meeste scholen terughoudend in de samenwerking met de informeel onderwijs initiatieven.

Een geïnterviewde gaf dit aan met:

“De scholen regeren hun eigen rijk”

Geïnterviewden geven aan dat scholen onderwijs aan kinderen daar waar het fundamentele taken als taal en rekenen betreft, uitsluitend een taak van de school zelf acht. Het samenwerken met informeel onderwijs kan uitgelegd worden als een tekort schieten van de school.

“Het is lastig om de scholen binnen te komen. Eén op één samenwerken met docenten lukt wel. Via de achterdeur zijn er wel contacten.”

Ook is het voor scholen vaak moeilijk in te schatten met wie ze in zee gaan bij informele onderwijsinitiatieven. Zo is de kwaliteit van de initiatieven meestal niet objectief vastgesteld, er bestaan bijvoorbeeld geen inspectierapporten zoals bij het formele onderwijs. Het is vaak een kwestie van het in de praktijk zien van vooruitgang bij de kinderen en onderling vertrouwen.

Scholen organiseren soms zelf de samenwerking met de informeel onderwijs initiatieven. Ze verlengen daarmee de leertijd. Het kan bij dit informeel onderwijs gaan om het anders aanbieden van lesstof om achterstanden weg te werken, maar ook om het aanbieden van lesstof waar in de reguliere lestijd geen tijd voor is. Zo bieden scholen extra faciliteiten aan kinderen/jongeren. Ook biedt dit de mogelijkheid om de school meer met de leeromgeving buiten de school van de kinderen in aanraking te laten komen.

Daarnaast blijkt in Dordrecht en ook op landelijk niveau dat steeds meer scholen zelf leeractiviteiten organiseren buiten de reguliere lestijd om. Doorgaans wordt dan les gegeven door leerkrachten die dit ook binnen de reguliere lestijd doen. De school is dan gebruiker en aanbieder van informeel onderwijs. Soms wordt de financiering hiervan gesubsidieerd vanuit de onderwijsachterstandsgelden die gemeenten ter beschikking hebben.

5.5 Bereik van informeel onderwijs

Moeilijk bereik autochtone doelgroepen

Er is onderzocht wie er met het aanbod aan informeel onderwijs wordt bereikt. In onze samenleving dreigt opleidingsniveau zich te ontwikkelen tot een nieuwe sociale scheidslijn - niet alleen voor groepen met een migrantenachtergrond - maar ook voor autochtone achterstandsgroepen. Bij veel informeel onderwijs initiatieven blijkt dat waar kinderen en jongeren met een migrantenachtergrond wel bereikt worden dit met autochtone kinderen en jongeren veel minder het geval is. Als reden werd opgevoerd dat er om gezinnen van autochtone kinderen en jongeren geen sociale omgeving/structuur zit die onderwijsontwikkeling en informeel onderwijs oppakt. Ook werd in de interviews genoemd dat de aandacht van leerkrachten minder naar deze kinderen en jongeren uitgaat en er voor deze groep weinig doorverwijzing naar informeel onderwijs plaatsvindt.

“Het is belangrijk gerichter te kijken naar wat er gebeurt voor kansarme autochtone kinderen. Er gebeurt momenteel te weinig.”

5.6 (Op zoek naar) erkenning en waardering

Veel initiatieven van informeel onderwijs in Dordrecht zijn op zoek naar erkenning en waardering. Er is een aantal redenen te benoemen waarom deze erkenning en waardering uitblijft of niet altijd blijkt:

- **Geringe bekendheid**

De bekendheid van de initiatieven is veelal nog gering, veelal gaat het om de buurt of wijk, zelden om een initiatief dat de hele stad of de regio bestrijkt.

- **Romantische beeldvorming**

Uit de interviews blijkt dat er een soort romantiek rond de initiatieven hangt. Ze functioneren veelal met vrijwilligers, zijn vaak kleinschalig, kunnen vanwege de doelstellingen op veel sympathie rekenen, waardoor de indruk ontstaat dat er niet veel faciliteiten en financiële middelen nodig zijn.

Kwetsbaarheid

De initiatieven zijn vaak kwetsbaar, drijven op de motivatie van een gering aantal initiatiefnemers en hebben doorgaans niet de beschikking over voldoende financieringsmiddelen. Vanwege de gewenste laagdrempeligheid en het bereikbaar blijven voor minder bedeelde ouders zijn les gelden laag of worden geen les gelden geïnd. Daarnaast zijn er initiatieven die zich zelf goed kunnen bedruipen maar deze zijn meestal gericht op meer bemiddelde ouders.

Spanningsveld zelfstandigheid versus maatschappelijke erkenning

Het informeel onderwijs komt veelal voort uit burgerinitiatief, dat enerzijds zelfstandig opereert en dit ook wil blijven doen en anderzijds meer maatschappelijke erkenning en waardering vraagt. Er is een spanningsveld tussen het onafhankelijk en zelfstandig opereren, de maatschappelijke functie waarvoor erkenning wordt gevraagd en de maatschappelijke verantwoording die daarmee gepaard gaat.

Professionalisering: Samenwerking, ondersteuning en behoud vrijwilligers

Initiatieven die vrijwilligers inzetten geven aan dat deze vaak bij de aanvang van hun vrijwilligers periode scholing krijgen maar daarna vaak niet meer. Ze oefenen hun leeractiviteiten voor de doelgroepen in hun eentje uit, wat hen een betrekkelijk geïsoleerde positie geeft. Vanuit deze initiatieven wordt dan ook de behoefte geformuleerd om vrijwilligers te laten samenkomen voor het uitwisselen/de uitruil van ervaringen en collegiale ondersteuning, niet alleen met het eigen initiatief maar ook met andere initiatieven. Dit helpt ook bij het behoud van vrijwilligers, waar bij toch een behoorlijk verloop is.

Veel initiatieven op zoek naar meerjarige financiering

Het vaak uitblijven van meerjaarlijkse financieringsbronnen maakt initiatieven kwetsbaar en de continuïteit komt soms in gevaar. Initiatiefnemers in Dordrecht, maar ook de landelijke initiatieven, geven aan dat er vaak veel tijd en moeite zit in het voor elkaar krijgen van de financiering en het dagelijks de eindjes aan elkaar knopen. Die energie zou graag in de initiatieven zelf worden gestoken. Ook de noodzakelijke verdergaande professionalisering komt daardoor onvoldoende van de grond.

“Continuïteit over een langere periode is een belangrijke voorwaarde. Ook als externe subsidie wegvalt moet de activiteit doorgaan.”

Good practice: Stichting leergeld Drechtsteden

De Stichting Leergeld Drechtsteden speelt een belangrijke rol voor ouders of verzorgers die bepaalde binnen- of buitenschoolse activiteiten voor hun kinderen niet kunnen betalen. In de praktijk blijkt dat ouders ook een beroep doen op de stichting voor deelname van hun kinderen aan informele leeractiviteiten. De stichting speelt daarmee een faciliterende rol voor kinderen en ouders om aan informeel onderwijs te kunnen deelnemen en stimuleert daarmee de deelname aan informeel onderwijs

5.7 Wie is maatschappelijk verantwoordelijk?

Wie maatschappelijk gezien verantwoordelijk kan worden geacht voor het in stand houden van een goed functionerend kader van informeel onderwijs is een nog onontgonnen gebied. Omdat de leeractiviteiten niet tot het reguliere onderwijs behoren is er landelijk weinig animo om verantwoordelijkheid te nemen voor het informeel onderwijs. En voor de meeste gemeenten is het vaak nog onontgonnen terrein waarbij de doelen, de impact en de kwaliteit van de initiatieven niet altijd even zichtbaar zijn en er dus met de nodige voorzichtigheid wordt geopereerd op het terrein van informeel onderwijs.

Behoeftte aan structuur, coördinatie en informatie

Veel van de initiatiefnemers in Dordrecht hebben behoefte aan meer structuur, coördinatie en informatie. Ze dichten daarbij aan de gemeente in ieder geval een faciliterende rol (vooral ruimten en materiaal) toe. Sommigen dichten de gemeente ook een coördinerende rol toe. Het landschap van informeel onderwijs is versnipperd. Het zicht op het totale aanbod en mogelijke tekorten in het aanbod bij het bereik van doelgroepen ontbreekt nog. Ook het uitlokken van initiatieven en het in gang zetten ervan wordt vaak gezien als rol voor de gemeente. Dit geldt voor sommige initiatieven ook voor het toezien op kwaliteit en opbrengsten.

Tegelijkertijd wordt echter ook de eigenstandige positie van de initiatieven benadrukt en wordt

uitdrukkelijk aangegeven dat meer structuur en coördinatie niet moet leiden tot een formele inkapseling van de initiatieven. Dit kan pleiten voor meer zelforganisatie en coördinatie tussen de initiatieven onderling. Een voorbeeld, echter uitsluitend op het terrein van de laaggeletterdheid, is het bondgenootschap voor laaggeletterdheid Drechtsteden

5.8 Effectmeting: een lichte vorm is gewenst

Rendement van formeel onderwijs

Uit de bevraging van ouders in dit onderzoek blijkt dat driekwart van de ouders vindt dat informeel onderwijs bijdraagt aan de prestaties van hun kind. In praktijk is vaak niet gemeten of informeel onderwijs daadwerkelijk geleid heeft tot vooruitgang in de prestaties van kinderen en jongeren.

Informeel onderwijs niet afwijzend over een 'lichte' effectmeting

De informeel onderwijs initiatieven geven zelf aan niet afwijzend te staan tegenover een lichte vorm van effectmeting van hun activiteiten. Ook deelnemers aan het symposium in het kader van deze verkenning zijn voorstander van een lichte vorm van effectmeting. Het is belangrijk dat er een duidelijk doel bij het betreffende informeel onderwijs initiatief wordt geformuleerd. Indien dit zo is, dan dient er volgens de deelnemers ook een effectmeting plaats te vinden om te bezien of dit doel wordt bereikt.

Effectonderzoek bij informeel onderwijs moeilijk realiseerbaar

Vanuit de wetenschap wordt gesteld dat echt effectonderzoek naar informeel onderwijs behoorlijke eisen stelt en niet makkelijk te realiseren is, er zijn grote aantallen deelnemers voor nodig. Bovendien is het aanbod zo divers, rijp en groen door elkaar, dat je niet één onderzoek kunt doen voor de hele sector. Een zinvolle eerste stap is volgens de wetenschappers onderzoek naar de 'theory of change' van veelbelovende initiatieven: op welke doelen richten de initiatieven zich, en waarom verwachten ze dat hun activiteiten daartoe bijdragen? Wat moet nou leiden tot wat? Dergelijk onderzoek zou ook door de aanbieders zelf ter hand kunnen worden genomen, daar zijn geen onderzoekers van buiten af voor nodig. Daarmee wordt het effect meten van informeel onderwijs al enorm vooruit geholpen.

“Het vertrouwen dat (informeel) onderwijs werkt moet je halen uit je deskundigheid en de kwaliteit van de interventies die je uitvoert, niet uit het optuigen van een hele controlesystematiek. Dat betekent overigens niet dat er geen verantwoording hoeft plaats te vinden. Daar waar publiek geld wordt ingezet, dient dat verantwoord te worden, maar wel zonder grote bureaucratische last.”

Hoofdstuk 6

ΔΔN- BEVΕLINGEN

OP BASIS VAN DE VERKENNING KOMEN
WE TOT DE VOLGENDE AANBEVELINGEN:

1. Zichtbaarheid van het aanbod

Deze verkenning levert een bijdrage aan inzicht in en zichtbaarheid van het aanbod aan informeel onderwijs. Niet alle betrokkenen weten van elkaars initiatieven. Er zijn initiatieven die niet zichtbaar zijn. Ook deze initiatieven dienen uit de anonimiteit te worden gehaald. Dit bevordert de toegankelijkheid. Het betreft een momentopname die structureel vervolg verdient door onderling overleg en afstemming en coördinatie tussen de initiatieven: wie doet wat, welke doelen worden nagestreefd, welke doelgroepen worden bereikt, waar is nog ruimte voor verdere ontwikkeling van het informeel onderwijs en hoe kan dit worden opgepakt? Deze zichtbaarheid draagt ook bij aan betere samenwerking tussen informeel en formeel onderwijs.

Periodiek een manifestatie rond informeel onderwijs creëren

Initiatieven rond informeel onderwijs kunnen op deze manier geregeld hun initiatieven onderling en voor een groter publiek presenteren, zoals voor beleidsmakers, ouders, het scholenveld, de (potentiële) vrijwilligers. De transparantie wordt vergroot, de kennis over het lokale informeel onderwijs ook en de waardering zal toenemen. De gemeente kan dit faciliteren.

2. Meer uitwisseling tussen de verschillende initiatieven onderling, lokaal en op landelijk niveau

De samenwerking en onderlinge uitwisseling tussen initiatieven onderling en het formeel onderwijsveld moeten verder verstevigd worden. Onderling gaat het om een betere aansluiting van lokale initiatieven op elkaar: het leren van elkaars aanpakken, het gebruik maken van elkaars instrumenten, uitruilen van ervaringen, collegiale ondersteuning, massa creëren bij het gezamenlijk inkopen van bijvoorbeeld trainingen of administratieve hulpmiddelen. Ook tussen lokale initiatieven en landelijke partijen kan de band verstevigd worden. De taak van landelijke partijen zit hem voornamelijk in het verspreiden van goede praktijkvoorbeelden, het ontwikkelen en verspreiden van landelijke instrumenten, het aanbieden van trainingen, het organiseren van landelijke uitwisseling.

Aantakking bij landelijk Platform Informeel Onderwijs (PIO) in oprichting

Individuele initiatieven die activiteiten hebben op het terrein van laaggeletterdheid werken samen binnen het bondgenootschap voor laaggeletterdheid Drechtsteden. Het bondgenootschap op zijn beurt wordt landelijk ondersteund door de Stichting Lezen en Schrijven, bijvoorbeeld met instrumenten en de financiering van een lokale coördinator.

Voor informeel onderwijs is er nog geen landelijke ondersteunende instantie. Landelijk worden de eerste stappen voor meer samenwerking, kwaliteitsverbetering en stimulering van informeel onderwijs gezet met een landelijk platform Informeel onderwijs (PIO). Het Platform wil:

- Het informeel onderwijs en goede praktijkvoorbeelden in kaart brengen.
- Informatie ontsluiten via een landelijke website en (digitale) nieuwsbrieven.
- Initiatiefnemers ondersteunen bij het opzetten van activiteiten van informeel onderwijs.
- Aanpakken en ontwikkelingen in omliggende landen verkennen en verzamelen.
- Informeren over – en het belang agenderen van informeel onderwijs bij maatschappelijke organisaties, het formeel onderwijs, belangengroepen en gemeenten.
- De samenwerking en afstemming tussen activiteiten van formeel en informeel onderwijs bevorderen.
- Kennisuitwisseling stimuleren via een jaarlijkse landelijke bijeenkomst en praktische (regionale) bijeenkomsten en seminars.
- De effectiviteit, kwaliteit en doeltreffendheid bevorderen van informeel onderwijs.

“Het Platform Informeel Onderwijs kan een belangrijke rol vervullen om erkenning en waardering te bewerkstelligen voor organisaties die zich bezighouden met informeel onderwijs.”

3. Het formeel onderwijsveld meer en beter laten aansluiten op het informeel onderwijs.

De impact van informeel onderwijs wordt groter naarmate de activiteiten meer en beter aansluiten bij het formeel onderwijs. Er zijn sporadisch voorbeelden waarbij dit wordt nagestreefd maar het is zeker nog geen gemeengoed. Vanuit het onderwijsveld dient de bekendheid met de lokale onderwijsinitiatieven te worden vergroot. Onderling dient nagegaan te worden hoe de impact van beide kan verbeteren door een betere aansluiting op elkaar.

De doorverwijzing vanuit het formeel onderwijs naar informeel onderwijs dient, op basis van kennis over elkaars kwaliteiten en vertrouwen in elkaars toegevoegde waarde, een veel grotere omvang te krijgen dan nu het geval is. De gemeente kan daarbij een stimulerende rol spelen.

4. Vergroten van de ouderbetrokkenheid

Uit onderzoek blijkt dat het effect van ouderbetrokkenheid op school minder groot is dan het effect van wat ouders thuis kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van hun kinderen. Het informeel leren van kinderen en jongeren kan worden gestimuleerd door de ouderbetrokkenheid thuis te bevorderen zodat ouders meer bijdragen aan de leerontwikkeling van hun kinderen. Hier is een belangrijke rol weggelegd voor het informeel onderwijs. Dit is laagdrempelig en ouders hebben het vertrouwen dat dit onderwijs het leren van hun kinderen stimuleert. Informeel onderwijs zou het nog meer tot haar taak moeten rekenen om de

ouderbetrokkenheid te stimuleren en de ouders zelf te leren om -al spelend- te leren met hun kinderen in huiselijke kring.

5. Maatschappelijke waardering en erkenning geven

Gemeenten, het onderwijsveld, ouders en andere maatschappelijke organisaties kunnen meer waardering en erkenning tonen voor het informeel onderwijs. Lokaal kan het meer aandacht en erkenning krijgen, bijvoorbeeld door het instellen van een prijs voor een vernieuwend initiatief. Die waardering kan ook tot uitdrukking komen door de bestaande netwerken tussen scholen en gemeente ten dele open te stellen voor het informeel onderwijs.

6. Een fonds voor informeel onderwijs

Een mogelijkheid om aan de bovenstaande behoeften van de initiatieven tegemoet te komen kan de oprichting van een fonds voor informeel onderwijs zijn. Dit kan voorzien in meer structurele financiering, facilitering, meer erkenning en waardering, coördinatie en het uitlokken van nieuwe initiatieven. Voordeel is meer zicht op vraag en aanbod, een grotere transparantie, beter toezien op kwaliteit en opbrengsten en mogelijkheden om de samenwerking tussen de initiatieven en het formeel onderwijs te bevorderen. Over de financieringsmogelijkheden en de inrichting van het fonds zullen de verschillende belanghebbenden en actoren bij informeel onderwijs overeenstemming dienen te bereiken.

7. Stimulerende rol gemeente

De gemeente kan, zonder direct in de regie rol te zitten, een grote stimulerende rol hebben. Enerzijds door te faciliteren, bijvoorbeeld financieel en het beschikbaar stellen van gebouwen en materiaal. Anderzijds kan de gemeente een aanjagende, stimulerende rol op zich nemen. Een voorbeeld is de Stichting Leergeld Drechtsteden. De stichting speelt een financiële rol voor kinderen en ouders om aan informeel onderwijs te kunnen deelnemen. Anderzijds wordt de deelname aan formeel en informeel onderwijs daarmee vergroot. De gemeente kan verder een schakelfunctie en informatiefunctie vervullen tussen de lokale initiatieven en het lokale onderwijsveld.

“De gemeente moet organiseren, faciliteren en uitlokken dat er voldoende kennisuitwisseling plaatsvindt in de stad.”

8. Een lichte vorm van effectmeting

Gedurende de verkenning is gebleken dat de initiatieven zelf niet afwijzend staan tegenover een lichte vorm van effectmeting. Daarnaast is het echter wenselijk dat ook kinderen en jongeren, ouders en de lokale en landelijke overheid meer zicht krijgen op de opbrengsten en impact van informeel onderwijs initiatieven. Een dergelijke effectmeting kan door de aanbieders zelf ter hand worden genomen: Op welke doelen richten de initiatieven zich, en waarom verwachten ze dat hun activiteiten daartoe bijdragen? Wat moet nou leiden tot wat? Het zou de transparantie en vergelijkbaarheid ten goede komen wanneer er een (landelijk) standaardmodel ontwikkeld wordt voor een 'lichte' effectmeting van initiatieven van informeel onderwijs.

9. Durven experimenteren

We zijn in een fase waarin het informeel onderwijs zich steeds verder ontwikkelt. Er is een trend om onderwijs te ontwikkelen naast het formele onderwijs. Dit vraagt een duidelijke betrokkenheid van de overheid en de inspectie van het onderwijs, bijvoorbeeld door kennis aan te leveren en initiatiefnemers van adviezen te voorzien. Ook vraagt dit om te durven experimenteren, door de landelijke overheid of ideële fondsen die zich specifiek richten op onderwijs.

10. Vluchtelingenkinderen en informeel onderwijs

Actueel is het aanbieden van onderwijs aan vluchtelingenkinderen en jongeren en de knelpunten die dit wat betreft de benodigde omvang en specifieke problematiek met zich mee brengen. Uit een recente enquête 'Onderwijs en vluchtelingenkinderen' van het CAOP onder ruim tweeduizend leerkrachten in het primair onderwijs, het voortgezet onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs over onderwijs aan vluchtelingenkinderen blijkt dat ruim 40% vindt dat er behoefte is aan aanvullende leeractiviteiten naast het formele onderwijs. Hier ligt een vraag aan het informeel onderwijs en een dringende noodzaak om de band tussen formeel onderwijs en informeel onderwijs te verstevigen, vooral als het gaat om de directe samenwerking tussen leraren en het informeel onderwijs.

Bijlage 1

ONDERZOEKS- OPZET

Het CAOP en het Onderzoekcentrum Drechtsteden (OCD) werkten nauw samen in deze verkenning. Het OCD nam fase 1 en fase 2 voor haar rekening, het CAOP fase 3 en beiden fase 4. De rapportage (fase 5) is ook een gezamenlijk product van het CAOP en het OCD.

Het onderzoek bestaat uit de volgende fases:

1. Deskresearch: OCD

Analyse relevante beleidsdocumenten: gemeentelijk beleid, projectplannen etc.

2. Bevraging ouders en stakeholdersanalyse in Dordrecht: OCD

Om de verschillende Dordtse initiatieven van informeel onderwijs in beeld te krijgen zijn twee vragenlijsten uitgezet: één onder lokale stakeholders (beleidsmedewerkers gemeenten, onderwijs, kinderopvang en diverse platforms en belangenorganisaties) en één onder ouders/ verzorgers met thuiswonende kinderen t/m 23 jaar. De analyse geeft een beeld van initiatieven op het gebied van informeel onderwijs en van de opvattingen en ervaringen van stakeholders en ouders.

3. Klankbordgroep (wetenschappers) en interviews met Dordtse en landelijke actoren informeel onderwijs: CAOP

Om het onderzoek een meer wetenschappelijke en theoretische basis te verschaffen is het CAOP in gesprek gegaan met wetenschappers en andere deskundigen in leren en leerprocessen. Er is ingezoomd op de mogelijke aansluiting tussen informeel en formeel onderwijs.

In de interviewronde is gesproken met vertegenwoordigers van landelijke en Dordtse initiatieven van informeel onderwijs. Daarnaast zijn scholen benaderd. Ook hier is de aansluiting tussen informeel en formeel onderwijs een groot aandachtspunt.

De selectie is gemaakt op basis van:

- Een inhoudelijke invalshoek: de selectie is een afspiegeling van de belangrijkste verschijningsvormen van informeel onderwijs die zijn aangetroffen in Dordrecht.
- Een lokale invalshoek: naar alle vormen van informeel onderwijs in de verschillende buurten wordt gekeken. Dit om ook naar de bredere samenhang tussen informeel onderwijs en aanpalende beleidsvelden te kunnen kijken en om te zien wat het relatieve belang (omvang, impact, effect) van informeel onderwijs in buurten kan zijn.

4. Symposium informeel onderwijs: OCD en CAOP

Tijdens de Nationale Onderwijsweek, in het kader van Dordrecht Onderwijsstad van het Jaar 2015/2016, is een minisymposium gehouden met 70 stakeholders uit Dordrecht en uit de rest van het land, waarbij de voorlopige bevindingen van de verkenning tegen het licht zijn gehouden in plenaire – en themabijeenkomsten. De bijdragen van de stakeholders zijn meegenomen in de bevindingen van de verkenning.

5. Rapportage: OCD en CAOP

Alle opbrengsten van de verkenning worden weergegeven in een goed leesbare beknopte rapportage.

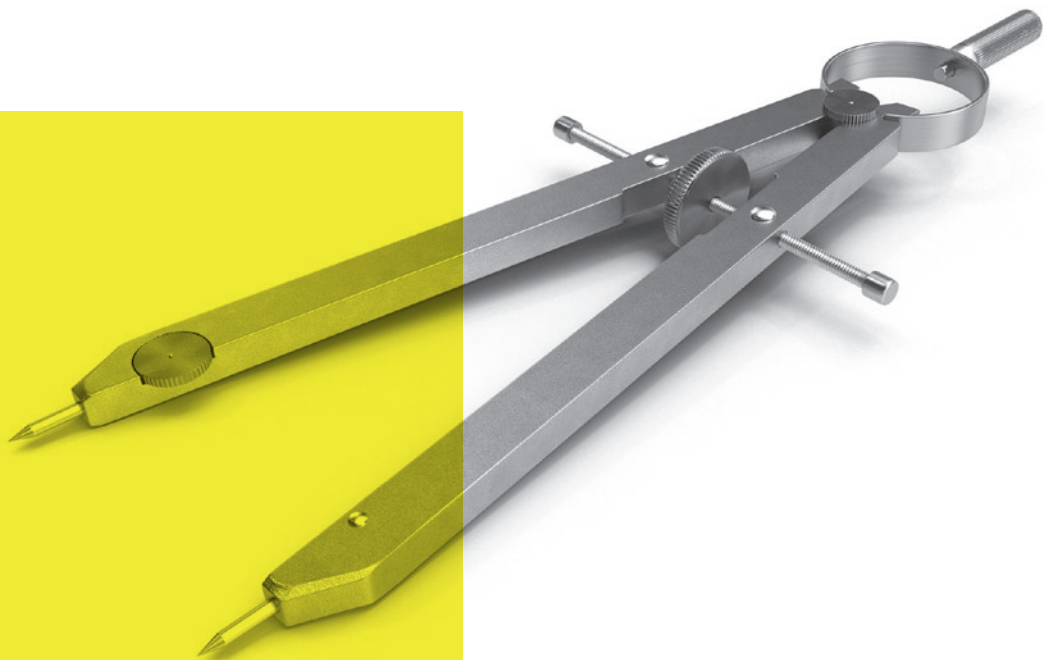
6. Overleg met de opdrachtgever (de gemeente Dordrecht)

Gedurende het onderzoeksproces hebben het CAOP en het OCD geregeld overleg gehad met de gemeente Dordrecht om de opdracht te finetunen en deze de mogelijkheid te bieden om input te leveren bij de verschillende fasen van deze verkenning.

Bijlage 2

INFORMATIE LANDELIJK EN DORDRECHT

Wetenschappelijke (schriftelijke) bijdrage

Guuske Ledoux
Dolf van Veen
Geert Driessen
Paul Jungbluth
Frans Meijers
Jeroen Bron

Universiteit Amsterdam, Kohnstamm instituut
Het Nederlands Centrum Onderwijs en Jeugdzorg
ITS, Radboud Universiteit Nijmegen
Universiteit Maastricht
Haagse Hogeschool
SLO nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling

Interviews landelijk

Scholen

Basisonderwijs
Voortgezet onderwijs
VMBO

SIPOR Rotterdam
Pouwer College Utrecht, school voor Praktijkonderwijs
GK Hogendorp Rotterdam

Initiatieven informeel onderwijs

Voorleesexpress
Stichting ASHA
Instituut FOCUS
STOC Amsterdam

taalontwikkeling
huiswerkbegeleiding
N2 en huiswerkbegeleiding
taalcurssussen en huiswerkbegeleiding

Anne Heinsbroek
Radj Ramcharan
Ayhan Pekdemir
Ismael Ercan

Interviews Dordrecht

Scholen

Basisonderwijs
Basisonderwijs
Voortgezet onderwijs
Beroepsonderwijs

Mariaschool, Dordrecht
SIPOR, Rotterdam en Dordrecht
Stedelijk Dalton Lyceum
ROC Da Vinci

Leny Tholhuizen
C. Gerdan
Jan Vlot
Nilüfer Sönmezer

Initiatieven informeel onderwijs

De Bibliotheek AanZet

To Be

R-Newt

taalontwikkeling

cultuureducatie

jongerenwerk

Monique Baggen

Jolinda van Dijk

Martijn v.d. List

Sandra van Eck

Voorleesexpress Dordrecht

Fazilet

Dienst Gezondheid en Jeugd (DGJ)

Bondgenootschap voor Geletterdheid Drechtsteden

Huiswerkhuis/Stichting De Buitenwacht

taalontwikkeling/taallessen

internaat

RMC-coördinator

huiswerkbegeleiding

Ilse van Donkelaar

Ayhan Kose

Erwin Keuskamp

Lisette Kleinendorst

Gerard Vetter

Colofon

Opdrachtgever Gemeente Dordrecht
Vormgeving en productie Impuls Publiciteit, Sliedrecht

Meer informatie? Gemeente Dordrecht, Sector Maatschappelijke Ontwikkeling, team Onderwijs
Postbus 8, 3300 AA Dordrecht
T 078 770 47 74
E onderwijs@dordrecht.nl

Overnemen van delen van de tekst is toegestaan onder voorwaarde van een duidelijke bronvermelding.

CAOP

Onderzoekcentrum
Drechtsteden

